

*Inger Schoonderbeek Hansen, Tina Thode Hougaard og Peter Widell (udg.):
14. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog, Århus 2012*

Tekstteoriens grundantagelser

Ole Tøgeby
Aarhus Universitet

Tekstteori hviler på en række antagelser om hvad tekster er, hvilke dele de består af, og hvilke sider, processer og elementer teksttolkning består af. Ikke blot er der megen uenighed om disse spørgsmål, men der er også en helt uoverskuelig sproglig forbistring. Samme fænomen benævnes forskelligt, og samme ord betegner forskellige fænomener i forskellige videnskabelige skoler. Jeg vil først skitsere de forudsætninger om meningen med sætninger der for de fleste tekstteoretikere er ukontroversielle, og dernæst diskutere forskellige mere kontroversielle teorier om hvad tekstualitet over flere sætninger kan være.

Hvad er en talehandling?

Det er af de fleste tekstteoretikere antaget at en talehandling er hvad ytringen af en velformet sætning tæller som i sproglig interaktion. Denne enhed kan beskrives som bestående af enheder på forskellige niveauer. En talehandling består i situering af et udsagn (en proposition), som selv består i udsigelse (ved hjælp af neksusforbindelsen) af realitetsværdien af et sagforhold (state of affairs), som selv består af omsagnet (prædiketet) om de emner hvorved den omtalte situation (ved nominaler) forankres til virkeligheden på den ene eller anden måde:

Ole Togeby

Talehandling			
illokutionsindikator	Udsagn = proposition = assertion		
	Sagforhold = State of Affairs		realitetmarkør = sandhedsværdi
	Emne	omsagn = prædikat	
SITUERING	FORANKRING	OMSIGELSE	UDSIGELSE

Denne opbygning kan vises med følgende eksempel, som er en replik fra Soya: *To traade, Den skønne Fortid*, 1943. Den ene af to damer ved et bord på en fortovscafe, Oda, siger til tjeneren mens veninden hører på det: *Ja jeg skal ha' en Kop Chokolade og en Linse*. Denne ytrede sætning ser ud som en tilkendegivelse af et ønske, men tæller i den situation som fremstilles i skuespillet (Oda, veninden og tjeneren på en cafe), som Odas ordre til tjeneren om at bringe chokoladen og linsen – forudsat at hun betaler for det når det er leveret af tjeneren. Det kan altså siges at være en aftale der er en kombination af en indirekte ordre og et forudsat løfte. Med det emphatiske tryk på *jeg* signalerer Oda også at det både er en orientering til tjeneren, og en opfordring til den anden dame om at hun også skal afgive sin bestilling. Dette er ment som en eksemplifikation, og det er ikke afgørende præcis hvilke talehandlingstyper der er på spil.

Det principielle er 1) at den omtalte situation forankres til kommunikationssituationen ved emnet *jeg*, 2) at sagforholdet beskrives som en situation hvor emnet 'jeg' forbindes med omsagnet 'har' 'en kop chokolade og en linse', 3) at dette sagforhold tilskrives realitetsværdi ved det finitte verbum i præsens (*skal*), så man får følgende udsagn: 'Oda har i fremtiden en kop chokolade og en linse', og 4) at dette udsagn ved illokutionsindikatoren (det som Peter Widell kalder en metaassertion) *skal have* tæller som en regulativ talehandling hvor virkeligheden skal tilpasses til den beskrevne omtalte situation, dvs. tjeneren sørger for at Oda får sin chokolade. Det i denne sammenhæng ukontroversielle grundlag for beskrivelsen af talehandlinger er at vi analytisk kan skelne mellem de fire niveauer i beskrivelsen: emne, sagforhold,

Tekstteoriens grundantagelser

udsagn og talehandling sat i relation til hinanden ved hjælp af de tre operatorer: omsagn, realitetsmarkør og illokutionsindikator (Dik 1989, Reichenbach 1947, Lyons 1977).

Illokutioner

Der findes et meget stort antal illokutionære handlinger, og der har været mangfoldige forsøg på at klassificere dem i typer fra fx Austin (1997), Searle (1969, 1975 og 1976) og Habermas (2001). Her er valgt den klassifikation som Searle er kommet frem til i sine senere bøger (Searle 2010 og underinddelinger efter Arndt 2007), en klassifikation efter retningen af tilpasningen mellem den omtalte situation og den retoriske situation i konstateringer, reguleringer¹, ekspressioner og deklamationer.

Talehandlinger

ekspressioner (om mentale forhold)

estimering: *Det er koldere udenfor end inde i køleskabet*

evaluering: *Det er hundekoldt*

emotiv: *Jeg fryser*

konstateringer (om kendsgerninger)

informere: *Hun er kommet for 5 minutter siden*

hævde: *Jordens temperatur har været stigende de sidste 10 år*

antage: *Hun kommer nok tilbage (for hendes taske står her endnu)*

reguleringer (om adfærd)

1. person, kommissiver, fx løfte, tilbud: *Jeg skal nok komme*

2. person, direktiver, fx ordre: *Kom herhen!*

upersonligt for- og påbud: *Adgang forbudt. Cykler fjernes uden ansvar*

gensidig aftale: *Vi mødes kl. 16.*

generel regel: *Man må ikke slå på en der er mindre end en selv.*

¹ *Reguleringer* (ordet er lånt fra Habermas) er her betegnelsen for det som Searle kalder hhv. *commissives* og *directives*. Disse to kategorier er her slået sammen til en fordi de efter Searle selv har samme tilpasningsretning: verden skal tilpasses til den omtalte situation ved både ordrer og løfter.

Ole Togeby

deklarationer (om sociale relationer)

universelle: *Tak*

institutionelle: *NN, jeg døber dig i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn, amen*

I reguleringer (løfter og påbud) tilpasses den retoriske situation efter den omtalte situation. I konstateringer (konstativer) tilpasses beskrivelsen af den omtalte situation efter virkeligheden (som den retoriske situation er en del af). Når man siger: *Her er et bord* er talehandlingen vellykket (dvs. sand) hvis der er et bord. Når man siger *Lad os sætte os her*, er talehandlingen vellykket (dvs. opfyldt) hvis det får de samtalende til at sætte sig. I ekspressioner evalueres i den retoriske situation de omtalte situationer som forudsættes at være kendsgerninger, og der sker ingen tilpasning. I deklarationer (konstituerende performativer) sker der en dobbelt tilpasning, nemlig af den omtalte situation til den retoriske situation, og af den retoriske situation til den omtalte situation. Forskellen på de fire typer af illokutionære handlinger kan således beskrives som forskellen på tilpasningens retning (direction of fit).

typer af illokutionære handlinger efter tilpasningens retning	omtalt situation skal passe til virkeligheden	omtalt situation tilpasses ikke
retorisk situation skal passe til omtalt situation	deklaration om sociale relationer	regulering af adfærd
retorisk situation tilpasses ikke	konstatering af kendsgerninger	ekspression af mentale forhold

Dette opfatter jeg som ukontroversielt idet det ikke er væsentligt for det følgende hvilken kategorisering af talehandlinger man abonnerer på, blot man accepterer at der findes inddelinger og kriterier for dem som virker i brugen af sproget, og som kan fremanalyseres af observatører – eventuelt på grundlag af hvilke handlinger der følger efter. Analysen af Odas talehandling kan altså bekræftes af at at der i situationen derefter sker følgende:

Tekstteoriens grundantagelser

Oda: 10\Ja jég skal ha' en Kop Chokolade og en Linse ...
[Til Veninden:] 11\Vil du nu alligevel ikke?
Veninde: 12\Næh Tak. 13\Jeg blir nødt til og stikke af om to
Minutter – 14\ellers blir min Stodder tosset!
Tjeneren: 15\En Chokolade og en Linse – 16\jo Tak.

Den kollektive anerkendelse af hvad en ytring tæller som, må hvile på at alle parter har den samme forståelse af meningen med de sproglige tegn. Og det synes at være tilfældet i dette eksempel.

Teksthandlinger

Opbygningen af meningen med en talehandling der består af én sætning, er ikke emnet her, men blot det forudsatte grundlag for det der er emnet, nemlig hvordan man beskriver teksthandlinger som består af sekvenser af flere ytrede sætninger. Der er 4 muligheder: Konneksioner transformerer under integrationen af sætningerne konstituenterne til emner, sagforhold, udsagn eller talehandlinger.

Igen er der måder man beskriver tekster på som ikke er relevante for diskussionen her, men som man må forudsætte eksistensen af, for at kunne diskutere hvordan tekstualitet eller kohærens kan defineres. En sammenhængende tekst antages at bestå af en række konstituenten der er forbundet med konneksionsrelationer. Det antages at minimale konstituenten forbundet med sådanne konneksionsrelationer kan udgøre komplekse konstituenten hvori de minimale konstituenten er integreret til en helhed, og at tekster har en konstituentstruktur i form af et trædiagram. En minimal konstituent udgøres af meningen med en helsætning (eller en parentetisk ledsætning), men ikke med en bestemmende ledsætning som allerede er integreret grammatisk som et led i en helsætning. Det der skal diskuteres her, er om en sætning tæller som et emne, et sagforhold, et udsagn eller en talehandling når den integreres i en helhed som udgør en overordnet tekstkonstituent.

Her skal det illustreres hvorledes minimale tekstkonstituenten (dvs. meningen med en ytret helsætning) ved konneksioner integreres i større tekstkonstituenten som igen integreres i større konstituenten:

Ole Togeby

beretning							
indledning	MLG:& MENS: episode 1						ALTSÅ: slutning
	kompli- kation 1	MLG:& SÅ: & DERFOR: reaktion 1					
		hand- ling 1	MLG: & SÅ: & DERFOR: resultat 1 = episode 2				
			kompli- kation 2	MLG: & SÅ: & DERFOR: reaktion 2			
				handl. 2	SÅ: & DERFOR: res 2		
1\Min lille-bror og jeg gik en gang ude på en mark	2\så skulle han tisse 3\og samtidig så vi et hus der brændte	4\Min lille-bror tissede hen mod ilden,	5\men han kunne ikke nå	6\Så løb han hen og tissede på ilden,	7\og så var ilden slukket	8\Det reddede huset	

Hindbærbrus og Kragetæer, nr. 9 1972

De to minimale tekstkonstituenten **handling-2** ₆ *Så løb han hen og tissede på ilden* og **resultat-2** ₇ *så var ilden slukket* integreres med hinanden ved hjælp af den eksplicite konneksion #SÅ# og den implicite konneksion #DERFOR# til den komplekse tekstkonstituent **reaktion-2**. Denne konstituent integreres med den minimale konstituent **komplikation-2** ₅ *men han kunne ikke nå* ved hjælp af den eksplicite konneksion #SÅ# og den implicite konneksion #MLG# som er forkortelsen for MULIGGØR. OSV.

Konneksioner

Af konneksioner, som kan være eksplicite (signaleret af adverbier og sideordningskonjunktioner) eller implicite semantiske relationer mellem meningen med to nabokonstituenten i en tekst, findes der næppe over 25. De kan inddeles i I) de generelle (som kan bruges om alle konstituenten), nemlig: 1) de logiske og 2) de korporative, II) de situationelle, som inddeles i A) de narrative som forbinder udsagn om sagforhold i den samme omtalte situation, nemlig 3) de temporale og 4) de kausale, og B) de retoriske som forbinder

Tekstteoriens grundantagelser

handlinger i den retoriske situation, nemlig 5) de syllogistiske og 6) de informationelle. Konneksioner noteres med #KAPITÆLER# mellem havelåger og eksemplerne hentes fra de fire tekster fra Hindbærbrus og Kragetæer ovenfor), og Ole Grünbaum, Politiken, og Information (nedenfor). Det kan opstilles i følgende skema:

KONNEKSIONER					
I. DE GENERELLE		II. DE SITUATIONELLE			
		A. DE NARRATIVE		B. DE RETORISKE	
1. logiske: #OG#, #MEN#	2. korporative: #AT#, #SAGT AF#	3. temporale: #SÅ#, #MENS#	4. kausale: #FORDI#, #DERFOR#	5. syllogistiske: #ERGO#, #THI#	6. informationelle: #NEMLIG#, #ALTSÅ#
normative og alle fremstil- lingsformer	evalua- tive, nar- rative	narrative, normative	eksplanative, narrative	persuasive, eksplanative	ekspositoriske normative
<i>Ligeløn står i loven #OG# og slanke- kure virker hver gang</i>	<i>HUN SAGDE: #AT# "Tusind tak".</i>	<i>FUGLENE BEGYNDTE AT SYNGE #SÅ# og så stod solen op.</i>	<i>HUN HAR FEBER. #FORDI# hun er nemlig syg</i>	<i>HUN MÅ VÆRE SYG #THI# for hun har feber</i>	<i>JORDSKÆLV. #NEM- LIG# Haiti blev i går ramt af...</i>

Nu kommer så det der er påstanden i denne artikel. De forskellige typer af konneksioner transformerer meningen med sekvenser af tekstkonstituenten til en komplekse tekstkonstituent på forskellige måder, nemlig ved hierarkisering af omtalte verdener, ved fusionering af udsagn, ved konstruktion af komplekse teksthandlinger eller ved zooming. Sidst i artiklen citeres 3 små tekster som kan eksemplificere de forskellige transformationer der sker ved integration af tekstkonstituenten i komplekse tekstkonstituenten.

Med de KORPORATIVE KONNEKSIONER #AT#, #SAGT AF#, etablerer afsenderen et hierarki af omtalte verdener inde i omtalte verdener som babushkadukker der sættes inde i hinanden. Verdenerne er i princippet efter transformationen uafhængige af hinanden, fx *Hvem må slå hvem?*

Ole Togeby

I denne tekst er sætning ₂ *Du må ikke slå på én der er mindre end dig selv* en potentiel generel regel, men den mister muligheden for at være en regulering med Ole Grünbaum som afsender når den med #SAGT AF#-konneksionen integreres med ₃ *Det er en god gammel tanke*. Den komplekse og integrerede konstituent 2-3\ er jo nemlig en evaluerende ekspressiv handling med betydningen 'Det er en god gammel tanke at man ikke må slå én der er mindre end en selv'. Ved integrationen transformeres 2\ fra at være en potentiel talehandling til at blive et emne i en evaluerende handling.

Med de NARRATIVE KONNEKSIONER, #SA#, #MENS#, #FORDI#, #DERFOR#, skaber afsenderen en sammenhængende omtalt verden, hvor meningen med de enkelte sætningers udsagn er fusioneret eller smeltet sammen som to klumper modellervoks der æltes sammen til en klump. De enkelte sætninger beholder ved transformationen ikke deres potentielle talehandlingsegenskaber (forankringstype, realitetsstatus, og illokutionær kraft), men får alle et fælles budskab, som formidles med fælles talehandlingsegenskaber af en farve som er en blanding af det hele, fx *Det reddede huset*.

De to minimale konstituenten ₆ *Så løb han hen og tissede på ilden* ₇ *og så var ilden slukket* udgør, når de integreres til en konstituent, også kun et komplekst sagforhold med fælles realitetsværdi. Det er altså ikke to udsagn der forbindes med en konneksion, men to sagforhold. Og sådan hele vejen i *Det reddede huset* fra 1\ til og med 7\ . Konneksionen mellem 1-7\ og 8\ er derimod en #SAGT AF#-konneksion.

Med SYLLOGISTISKE KONNEKSIONER, #ERGO#, #THI#, bygger afsenderen en logisk argumentation med bærende præmisser og en understøttet konklusion, som man i bondestenalderen ved KONSTRUKTION byggede en dysse af kæmpe bæresten og en megalitisk overligger. De enkelte sætninger får ved transformationen karakter af at være logiske udsagn, med hver deres sandhedsværdi men ikke illokutionær kraft, fx *En anden mulighed*.

Læserbrevet *En anden mulighed* er bygget op som et logisk ræsonnement, men det kræver lidt forklaring at indse at der er syllogistiske konneksioner i denne tekst, for budskabet

Tekstteoriens grundantagelser

er underforstået. Kald udsagnet 'danskerne frygter ikke skattestigninger mere' for X, 'skattestoppets succes' for Y og 'danskerne mærker konsekvenserne af skattestoppet på plejehjemmene, sygehusene, skolerne, institutionerne og mange andre steder i Danmark' for Z. Læserbrevet er så led i en disput hvor venstres skatteordfører i skribentens referat har lavet følgende syllogisme: *X #OG# hvis Y så X*. Herefter er det af ordføreren underforstået (angivet med kantede parenteser): [*#ergo# Y*]. Skatteordføreren argumenterer altså for at skattestoppet må have været en succes siden folk ikke længere frygter skattestigninger. Man kan lægge mærke til at dette ikke er en logisk gyldig syllogisme, men kun et sandsynliggørende entymem. Det er et eksempel på det der omtales som *modus ponens tollendo* (at sætte den præmis som burde hæves, nemlig Y), eller som *abduktion* (og ikke deduktion).

Herimod indvender Henrik Jessen: *X #OG# hvis Z så X*, underforstået: [*#ergo# Z*]. Og så kan læserne selv tage stilling til om Z eller Y er mest sandsynlig, idet de ikke begge kan være sande om flertallet af danskere. Jessen hævder altså – med en x argumentation parallel til ordførerens – at skattestoppet må have været en fiasko siden folk ikke længere frygter skattestigninger. Argumenterende tekster er på denne måde metasproglige; med dem taler parterne ikke om verden, men om sandheden af udsagn om verden. Og sætningerne transformeres altså når de integreres med syllogistiske konneksioner, til udsagn.

Med INFORMATIONELLE KONNEKSIONER, *#NEMLIG#*, *#ALTSÅ#*, åbenbarer afsenderen efter et overblik over det hele, stadig flere detaljer af den omtalte situation for modtagerne, således som de i mandelbrotfraktaler kan se stadigt mere detaljerede egne af den grafiske fremstilling af ligningen $f(x) = x^2 + c$. Det er den samme historie der fortælles igen og igen, teksten bevæger sig blot rundt i den omtalte situations landskab og ZOOMER IND på stadig mindre detaljer. De enkelte udsagn er ved transformationen blevet gjort til dokumentation for budskabsudsagnet og har således mistet deres egne talehandlingsegenskaber, fx *Valg på vej i Kenya*.

Ole Togeby

I denne tekst sættes sætningerne 2-5\ alle i konneksionsrelationen #NEMLIG# til budskabssætningen *Valg på vej i Kenya* idet de specificerer svar på spørgsmålene (i rækkefølge): HVAD, HVORNÅR HVEM, HVORNÅR, HVORLÆNGE, HVORDAN? Hver af sætningerne 2-5\ har således samme illokutionære status som 1\; de er information til læserne.

De logiske konneksioner, #OG#, #ELLER#, #MEN#, har ikke deres egne transformationsmuligheder, men kan indgå på samme måde som hver af de fire andre hvis de optræder i tekster hvor en af disse konneksionstyper er dominerende. I alle tekster sker der brug af disse logiske konneksioner.

Konklusion

Den teori der fremsættes her, omfatter altså følgende:

1. Meningen med en sætning kan beskrives på fire niveauer med operanderne emne, sagforhold, udsagn og talehandling, og operatorerne hhv. omsagn, realitetsmarkører, og illokutionsindikatorer, således at en operator gør en operand til en operand på det næste niveau. .
2. Teksthandlinger består af sekvenser af sætninger der er potentielle talehandlinger, men som transformeres når de integreres i hinanden med konneksionsoperatorer af fire forskellige typer: korporative, narrative, syllogistiske og informationelle.
3. Korporative konneksioner transformerer en sætning til et emne af 2° i et sagforhold. Narrative konneksioner opererer på sagforhold som transformeres til sagforhold af 2°. Syllogistiske konneksioner opererer på udsagn som transformeres til udsagn af 2°, dvs konklusioner i en argumentation. Informationelle konneksioner opererer på talehandlinger som transformeres til komplekse ekspositoriske teksthandlinger.
4. Konneksionsoperatorer tekstualiserer sætninger der er konstituentter i en tekst, ved hhv. inkorporering, fusion af sagforhold, opbygning af argumentation eller konkretiserende talehandlinger. De fire tekstualiseringstyper kan illustreres med følgende diagrammer:

Tekstteoriens grundantagelser

Evaluerende teksthandler

Metakommunikativ teksthandling				
Talehandlinger				
illokutions-indikator	Udsagn			
	Sagforhold			realitets-markør
	Emne 2 ^o = bevidsthedselement		Omsagn	
	Emne	metakom. konneksion		
SITUERING	FORANKRING	TEKSTUALISERING	OMSIGELSE	UDSIGELSE

Narrative teksthandler

Narrativ teksthandler				
illokutions-indikator	Udsagn			
	Sagforhold 2 ^o = episode			realitets-markør
	Sagforhold		narrative konneksioner	
	Emne	omsagn		
SITUERING	FORANKRING	OMSIGELSE	TEKSTUALISERING	UDSIGELSE

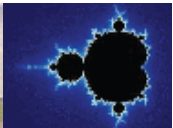
Argumenterende teksthandler

Argumentativ teksthandling				
illokutions-indikator	Udsagn 2° = konklusion			
	Udsagn			syllogistiske konneksioner
	Sagforhold		realitets-markør	
	Emne	Omsagn		
SITUERING	FORANKRING	OMSIGELSE	UDSIGELSE	TEKSTUALISERING

Ekspositoriske teksthandler

Ekspositorisk teksthandling				
Talehandlinger				informationelle konneksioner
illokutions- indikator	Udsagn			
	Sagforhold		realitets- markør	
	Emne	Omsagn		
SITUERING	FORANKRING	OMSIGELSE	UDSIGELSE	TEKSTUALISERING

Ole Togeby

1. logiske: #OG#, #MEN#	2. korporative: #AT#, #SAGT AF#	3. temporale: #SA#, #MENS#	4. kausale: #FORDI#, #DERFOR#	5. syllogistiske: #ERGO#, #THI#	6. informationelle: #NEMLIG#, #ALTSÅ#
	inkorporerende som babushka- dukker	fusionerende som to klumper modellervoks		understøttende som i stendysse	indzoomende som fraktaler
					
ALLE TYPER	KONNEKSION AF EMNER	KONNEKSION AF SAGFORHOLD		KONNEKSION AF UDSAGN	KONNEKSION AF TALEHANDLINGER

Litteratur

- Arndt, Hans (2007) *Talehandlinger – og anden sprogbrug*. København: Dan sklærerforeningen.
- Austin, John (1955/1975) *How to do Things with Words*. Oxford University Press, Cambridge, GB. Dansk oversættelse ved John E. Andersen og Thomas Bredsdorff (1997) *Ord der virker*. København: Gyldendal.
- Dik, Simon C (1989) *The Theory of Functional Grammar. Part I: The structure of the clause*. Dordrecht: Foris.
- Habermas, Jürgen (2001) 'Forberedende bemærkninger til en teori om den kommunikative kompetens' (på dansk v. Peter Widell og Niels Hornsborg Jensen) i Henriksen, Carol (red.) *Can you reach the salt? – Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Lyons, John (1977) *Semantics 1-2*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Reichenbach, Hans (1947) *Elements of Symbolic Logic*. Free Press, New York.
- Searle, John R. (1969) *Speech Acts*. Cambridge University Press, Cambridge, Mass.
- Searle, John R. (1971) *What Is a Speech Act*. Searle, J.R. (ed) *The Philosophy of Language*, Oxford University Press, Oxford.

Tekstteoriens grundantagelser

- Searle, John R. (1976) *A classification of illocutionary acts i Language in Society vol 5*, Cambridge University Press, Cambridge, GB.
- Searle, John R. (2010) *Making the social world. The structure of human civilization*. Oxford: Oxford University Press
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning?* København: Gad
- Togeby, Ole (uå) *Bland blot genrerne!* København: Samfundslitteratur

Tekster

^{1\} Hvem må slå hvem?

^{2\} Du må ikke slå på én der er mindre end dig selv. ^{3\} Det er en god gammel tanke. ^{4\} Hvis nu alle fulgte den, så havde man altid ret til at tæve dem der var større end en selv. ^{5\} (de må jo ikke slå igen). ^{6\} Det ville være komisk, ^{7\} men foreløbig har ingen set det realiseret, skønt alle børn har fået at vide at de ikke må slå på nogen der er mindre end dem selv. ^{8\} Sætningen modsvarer naturligvis af den sunde virkelighedssans som selv et barn hurtigt udvikler: ^{9\} Det kan ikke betale sig at slå på én der er større end en selv, ^{10\} for så får man bare tæv. ^{11\} Man kunne også have udviklet følgende mundheld: ^{12\} Du må ikke slå på nogensomhelst! ^{13\} Men det ville jo nok være at gå for vidt at lære børn den slags.

Ole Grünbaum 1967: *Provokér. Lærestykker om den almindelige uorden*. København: Hans Reitzels Forlag:30

^{1\} Valg på vej i Kenya

^{2\} Kenyas præsident, Daniel Arap Moi, opløste i går landets parlament forud for præsident- og parlamentsvalget senere i år. ^{3\} Den 73-årige Mois præsidentperiode udløber 4. januar. ^{4\} Moi har været ved magten siden 1978, og ^{5\} han vandt en kneben sejr ved Kenyas første flerpartivalg i 1992.

Politiken 6.11.1997

^{1\} En anden mulighed!

^{2\} Henrik Moberg Jessen, København S

^{3\} Venstres skatteordfører udtaler i Information (den 15. februar), ^{a\} at danskerne ikke frygter skattestigninger mere, og ^{b\} at det skyldes "skattestoppets succes".

^{4\} En anden mulighed kunne være, ^{a\} at danskerne mærker konsekvenserne af skattestoppet på plejehjemmene, sygehusene, skolerne, institutionerne og mange andre steder i Danmark.

Information 16. februar 2010:17, under overskriften *Læserbreve*